

UNITÁRIUS ÉLET

50. évfolyam 9. szám

1996. szeptember

D. Dr. ERDŐ JÁNOS Erdély unitárius püspöke

életének 84. évében, 1996. július 27-én, szombaton délután elhunyt.

A jó Isten gazdagon áldotta meg tálentumaival, amelyekkel odaadó hűséggel sáfárkodott. A lelkészi oklevél megszerzése után az oxfordi Manchester Collage-ban folytatta tanulmányait. Hazatérte után vallástanárként szolgált. 1946-tól az Unitárius Teológiai Akadémia, majd a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Kara rendszeres teológiai tanszékének tanáráként működött. 1959-ben hamis vádak alapján a kommunista rendszer hat évi börtönbüntetésre ítélte. Kiszabadulás után újból a lelkésznevelésben munkálkodott, mint az általános vallástörténet és az unitárius egyháztörténet rendes tanára. Élete legszentebb hivatásának tekintette a jövő lelkésznevelésének felkészítését, amelyet következetes elvszerűséggel és magas szintű igényességgel, egy félszázadon át, haláláig végzett.

1972-ben főjegyzővé, 1994-ben az egyház 29. püspökévé választották.

Hosszú és gazdag élete folyamán, a legnehezebb történelmi időkben is a jé-

zusi életeszmeny hirdetője és megélője volt: „Legyetek tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes” (Mt 5,48). Életének, Isten és ember szolgálatának meghatározói a józan értelem és a mély hit voltak. Gondolkodása, teológiai felfogása rányomta bélyegét korunk unitarizmusára.

Különböző tisztségeiben példamutató módon járt elől, egész életét egyháza és népe szolgálatára áldozta.

Széleskörű teológiai munkásságot fejtett ki; tanulmánykötete, a hazai és angol nyelvű folyóiratokban megjelent tanulmányai maradandó értékekkel gazdagították a XX. századi szabadelvű teológiát. A Keresztény Magvető új sorozatának szerkesztőjeként folytatta a legrégebb erdélyi teológiai folyó-

irat hagyományait, magasabb szintre emelve ennek tudományos jellegét.

Tevékeny szerepet vállalt és töltött be az Unitárius Világszövetségben, valamint a hazai és külföldi egyházakkal létrehozott ökumenikus kapcsolatokban.

Emléke legyen áldott!

Emlékbeszéd

Megrendülten állok koporsód előtt szeretett dr. Erdő János püspökünk, drága barátom, hogy átadjam a Magyarországi Unitárius Egyház utolsó üdvözlését és fél évszázados igaz barátságunk után magam is fájdalmas búcsút vegyek.

Alig múlt egy hónapja, hogy Pustaszeren együtt ünnepeltük Kárpát-medencei helytállásunk ezerszáz esztendő évfordulóját, majd másnap a Nemzeti Múzeum lépcsőjéről elhangzottak népünkhöz szóló, mindenkit megindító, lelkünkben ma is visszacsengő szavaid.

Az ünnepség záró fogadásán még elbeszélgettünk, de Téged akkor is hívtam, sürgettem a kötelesség, még aznap éjjel haza kellett utaznod.

Azzal búcsúztunk egymástól, hogy nemsokára - Kolozsváron - újra találkozunk...

Én vártam is ezt a találkozást - de nem így!

Nekünk együtt még nagyon sok közös dolgunk lett volna.

Igaz, Neked megnyugvást adhat, hogy amit a Teremtő rád bízott, azt maradéktalanul teljesítetted.

Utad hosszú volt és nagyon nehéz. Azt így csak rendkívüli tulajdonságokkal felruházott egyéniséged bírhatta ki.

Életedet néped, egyházad szolgálatába állítottad és szakadatlanul küzdöttél mindenféle széthúzás, széthullás ellen, az egység megtartásáért, vagy ha kellett - helyreállításáért.

Meggyőződésed volt, hogy ez az egység nem országhatárok kérdése. Ennek lelki, szellemi alapjai vannak, amelyből egymást segítő, egymásban bízó együvértartozás tudatának kell kialakulnia.

A történelem nagy viharaiiban megtépázott, önhibáján kívül részekre darabolt, kisebbségi sorba kényszerített és ott megnemértéssel küzdő Néped megmaradása érdekében egy másik egységet kerestél: A sorstárs keresztény egyházakkal a kölcsönös megértésen, megbecsülésen és egymás segítésén alapuló, szoros együttműködést tartottad a legfontosabbnak. Ehhez nem politika, ehhez emberség és szeretet kell!

Te rendületlenül bíztál abban, hogy ez a szeretet a testvéri keresztény-keresztény egyházakban ugyanúgy megvan. Ebben is igazad volt.

Ezzel a hiteddel - kortársaidat megelőzve - mutattad meg a leghelyesebb utat, amely oda vezetett, hogy a közös küzdelem ezeket az egyházakat egységbe kovácsolta.

***

Pályád kezdeti szakában egy szebb és jobb élet reménye rövid időre felcsillant, hogy aztán még keservesebb legyen a földi élet legsötétebb mélységeibe zuhanni.

A bajokat tetézte nemsokára bekövetkezett meghurcoltatásod, hosszú évek rabságában elszenvedett testi és lelki megkínzásod.

Te akkor sem adtad fel! Amikor minden elveszett, hited akkor is megmaradt. Reményed, lelkierőd messze sugárzott és bátorsággal töltötte el a bajbajutottakat is.

Onnan hazatérve, olyan természetességgel vetted fel újra egyházadért a küzdelmet, mintha azt előző napon hagytad volna abba.

Egy életen át Te voltál a szilárd pont, amelyre mindig biztosan lehetett támaszkodni és ha kellett, a bajból az egyházat kimozdítani.

Tapasztalatoddal, hozzáértéseddel, fáradhatatlan kitarásoddal a tiszta egyházi élet eszményét valósítottad meg és mutattál példát az utánad jövőknek arra, hogyan lehet csendes szóval, soha nem fitogtatott, de mindig jelen lévő megértő szeretettel egyházadat a remélt jobb jövő felé vezetni.

Az általad mindig keresett egységet vallja az anyaországi unitárius egyház is, amikor eljött az Anyaegyház szeretett püspökétől fájdalmas búcsút venni.

Szellemed velünk marad és mi kívánságod szerint egységünket megőrizve, együtt küzdünk egy boldogabb közös jövőért.

Emlékedet kegyelettel őrizzük és kívánjuk, adja meg az Úristen küzdelmes életed után a jól megérdemelt megnyugvást.

Isten Veled!

Dr. Murvay Sámuel

Búcsú Erdély 29. unitárius püspökétől

1996. július 31-én déli 12 órától kezdődően, a kolozsvári belvárosi unitárius templomból vettek búcsút hívei, az erdélyi unitárius egyház, az erdélyi és külföldi testvéregyházak képviselőiben megjelentek **dr. Erdő Jánostól**, Erdély 29. unitárius püspökétől. Amikor a szolgálattevők és a temetési szertartásra összegyűlt lelkészek bevonultak a templomba, ott helyüket elfoglalva, közel ezer ember gyűlt egybe. Erdély kilencvennyolc unitárius lelkészéből nyolcvan volt jelen a főpásztor búcsúztatásán.

A temetési szertartás alkalmából imát és egyházi beszédet **dr. Szabó Árpád** főjegyző mondott, az I.Kor 4,20 alapján. Őt követte **dr. Szabó Pál** főgondnok, aki a püspököt az egyetemes unitárius egyház nevében búcsúztatta. Ezután **Kolcsár Sándor** marosvásárhelyi esperes-lelkész mondott beszédet, aki az egyetemes egyház közügyigazgatójaként, valamint egyházközségének előljárósága és hívei nevében szól az egybegyűltekhez. A pulpi-

tusra **Szombatfalvi József** lépett, aki az unitárius lelkészkar nevében köszönt el a püspöktől. Az egyháztársadalmi egyletek (*Dávid Ferenc Egylet, Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet, Ifjúsági Egylet*) nevében megfogalmazottakat **dr. Bodor András** tolmácsolta. az egykori *Unitárius Leányotthon* és a volt tanítványok nevében **Zsakó Erzsébet** szólt. A kolozsvári és a székelykeresztúri tanári tantestület búcsúztatása zárta az erdélyi egyetemes unitárius egyház nevében szólók sorát.

Ezt követően a *Magyarországi Unitárius Egyház* képviselőiben **dr. Murvay Sámuel** főgondnok mondotta el a búcsúszavakat, majd az *Amerikai Egyesült Államok*, illetve *Kanada* képviselője következett, **Rob Eller Isaac** berkeley-i lelkész személyében. Az angol unitárius egyház nevében angolul, majd magyarul **Adrian Howard** búcsúzott.

Őket követte a testvéregyházak részéről az *Erdélyi Református Egyházkerület* nevében **dr. Csiha Kálmán** református püspök. Majd a *Király-*

hágó-Melléki Református Egyházkerület híveinek és vezetőinek nevében **Tókes László** főtiszteletű püspök úr emelkedett szólásra. Az ágostai hitvallású német evangélikus egyház búcsúztatása után **Mózes Árpád** püspök szólt, aki a Zsinatpresbiteri Evangélikus Egyház nevében emlékezett meg Erdő János néhai püspökünkről. A Római Katolikus Egyház nevében **Tempfli József** püspök úr mondta el a megemlékezés szavait. A Román Ortodox Egyház képviselőjében jelent meg és szólt **dr. Iri-meu Bistríteanu**. Az Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet nevében **dr. Kozma Zsolt** búcsúzott. A Magyarok Világszövetsége nevében **Paturbányi Miklós** kért szót, akinek beszédével ért véget az elhangzott búcsúztatók sora.

Ezt követően **Andrássy György** előadótanácsos köszönte meg a részvételt a temetési szertartáson, majd a jelenlevők utolsó útjára kísérték **Erdő János** unitárius püspököt. A házsongárdi temető evangélikus sírkertjében nyert elhelyezést a koporsó, amely Erdély 29. unitárius püspökének porréseit fedi.

* * *

Ralph Waldo Emerson nevével és munkásságával, aki lelkész, filozófus, politikus, esszéíró és költő is volt egyszemélyben, alulírott a teológián ismerkedtem meg. Kedves tanárom, Erdő János Professzor úr keltette föl érdeklődésemet iránta. Emerson egyik esszéjének bevezető soraiban a kö-

vetkezőképpen fogalmaz: „A bolygót, a kavicsot árnyéka kíséri. A sziklagörgeteg barázdát, repedést hagy hátra a hegy testén, a folyó ágyat mos a földbe, az állat otthagyja szerény sírfeliratát a szénben. A hulló vízcsepp domborművet váj a homokba vagy a kőbe. Nem lehet egy párat sem lépni a hóban, vagy a mezsgyén át, hogy a léptek térképe ne rajzolódjék ki többé-kevésbé maradandó nyomokban.” (Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1978).

Erdő tanár úr úgy élt és oktatott több nemzedéken keresztül, hogy maradandó nyomot hagyott maga mögött mindannyiunk szívében és lelkében. Alig pár lelkészünk mondhatja el azt, hogy ő nem volt Erdő-tanítvány. Nagyon nagy százalékban viszont mindenkit hosszabb-rövidebb ideig oktatott, tanított. Most, hogy örökre eltávozott sorainkból, tudjuk meg azt, hogy ki is volt és mit is jelentett számunkra. Nagyon sokáig fog hiányozni mindannyiunk életéből. Nem találkozhatunk vele, mint oly sokszor munkavégzése közben a kolozsvári Unitárius Kollégium épületében, annak első és második emeletén, nem találkozhatunk vele Kolozsvár belvárosában, de emlékét, mellyel kitörölhetetlen nyomot hagyott mibennünk, mindörökre megőrizzük. Most, amikor már nem hallja, leírhatom, mint tanítványa: jó voltál, hű voltál, szeretünk Téged.

Emléked örökké megőrizzük.

(K.J.)

Isten Önnel, Profeszor úr!

*„A lélekre ma nagyon kell vigyázni.
Csak az Isten s a lelkünk van velünk.
Nem maradt egyebünk!”
(Reményik Sándor)*

Megdöbbenéssel fogadtuk a hírt Erdélyből a locarnoi ökumenikus pihenőben: meghalt dr. prof. Erdő János, az Erdélyi Unitárius Egyház püspöke. Vasárnap, augusztus 4-én a kis lelket, szellemet üdítő templomban megemlékeztünk a nagy veszteségről. Kiss Alpár és felesége Aranka, baróti lelkész házaspár, valamint jómagam és feleségem Mária, füzesgyarmati lelkész házaspár, megkértük a szolgálatot végző osztrák lelkész házaspárt, hogy foglalja bele imájába elvesztett püspökünket. A távolból így adóztunk nagy halottunk emlékének.

Életemben, lelkészi pályámon való elindulásom kezdetén és folyamatában (lehet, adja az Ég, hogy még másokéban is) két ember jelentett meghatározó szerepet. Gellérd Imre homoródszentmártoni, s így a lókodi beszolgáló lelkész is, aki páratlan, felülmúlhatatlan lelki kincsekkel ruházott fel a nem könnyű útra, és Erdő János, akkor főjegyző és tanár, aki a szolgálat szent kötelességének tudatát és remek példáját (saját életével) súlykolta belém, belénk. Ő volt számomra a Profeszor, a kötelességtudás és kötelességteljesítés megtestesítője. Lelkészkedésem, feleségem énekvezérsége Gellérd Imre lelki áldásában indult, fogant meg, és Erdő János professzor nevelésében, tanításában szentelődött meg: Ő, az erdélyi sors székely-unitárius

Kant-ja vált eszményképpé számomra a kötelességteljesítésben, amely egyetlen célt ismert, az Unitárius Egyház szolgálatát. Kegyetlen helyzetekben, jellempróbáló, hitedző időkben emberfeletti megpróbáltatás, kihívás volt tisztának maradva menni utána. De minden kis eredmény boldogság volt számomra.

Amikor a ránk szakadt lehetetlen helyzetben elvándorlásra kellett adjuk fejünket, – más után írom le! – „fizikai fájdalmat” érzett és gyötrődött, hogy hogyan lehetne visszafordítani elkeseredett, menekülésre elszánt kis családunkat. 1986-1989 között egyedül Tőle kaptunk bátorítást. Tőle a ridegnek, hidegnek, távol-ságtartónak kikiáltott pedagógustól-professzortól. Ő hitte, tudta, hogy a Tőle tanult kötelességtudat, kötelességteljesítés, amely az Egyházunk igaz szolgálatára irányulhat csak, újra fel fog segíteni minket, talpra fog állítani. Amikor az Anyaországban elkezdhattuk lelkészi munkánkat és egy-két éven belül már szép gyümölcssei mutatkoztak szolgálatunknak, levélben megkerestem és tudattuk Vele, hogy számítunk egy ünnepi szolgálatára kis gyülekezetünkben. Őrzöm levelét, amelyben kifejezi jóérzéseit a végzett eredményes munkánk fölött. Készséggel elfogadta a szolgálatot, de egy egész esztendőre vagy még többre is, előre leírt programot mellékelve kifejezte sajnálatát, hogy egy távolabbi ün-

napunkra tud csak eljönni. Munkánkra Isten áldását kérte, hogy szolgálatunk legyen eredményes Unitárius Egyházunk számára. A Professzor úr testamentuma is immáron nekünk ez.

Regulánkat a hittan, az etika és egyéb jegyzetekben nem találtunk az olyan életre, mint a Professzor úr volt. De igaz emberként, igaz papként, igaz pedagógusként tudott vigyázni a lélekre, sajátjára és másokéra egyaránt, a miénkre is, még ha a „másik oldalról” nézve esetleg nem is érdemesítettünk arra. Professzor úr, Erdély székely unitárius Kant-ja, köszönöm, köszönjük, hogy eszményként az enyém, a miénk, sokunké lett és az is maradhat, még akkor is, ha nem lehetünk soha a kötelességtudat és teljesítés Nagymestere, mint Ön. Legnagyobb fájdalmunk, gyászunk az a

bizonytalanság, hogy belőlünk és az elkövetkezendő nemzedékekből hány tudat kell majd egyszerre és lesz-e, aki folytassa és elvégezze azt a munkát, vagy annak csak töredékét, amit Ön végzett.

Amit „otthon” nem tudtunk elvégezni, pedig szándék volt bennünk, „itthon” folytatom a Kecskeméti Főiskolán, hogy ne csak papként, hanem oktatóként, nevelőként is népünk hasznára lehessen -, ha szükség lesz erre. Egyházunk élete ad ösztönzést erre is, amit hálással köszönünk.

Isten önnel, Professzor Úr.

Egykori tanítványai:

Balácsi László és Mária
Locarno, 1996 augusztus

UNITÁRIUS ELŐDEINKRŐL... Tiboldi István (1793–1880)

Tiboldi István tipikus alakja volt a múlt század költői érzéssel megáldott, de tehetségét aprópénzre váltó falusi értelmiségnek. Ezzel magyarázható, hogy úgy neve, mint munkássága - hosszú időn keresztül - csak egy szűkebb körben vált ismertté.

Nevével először az unitárius irodalomban találkozunk. Jakab Elek 1879-ben a Néptanítók lapjában közölt róla egy élet- és neveléstörténeti rajzot. Egy évvel Tiboldi halála után (1881) Ürmösi Károly a Keresztény Magvetőben mutatja be Szentgerice elhunyt unitárius tanítóját.

1892-ben Kovács János a Vadrózsák-ban közzétett népdalok gyűjtőinek sorában említi Tiboldi nevét a „Krizsa Albumban”.

1899-ben Nagy Lajos az Unitárius Közlöny című lapban emlékezik meg Tiboldiról.

1900-ban Bartók Endre a Keresztény Magvetőben említi nevét, „A keddi egyházközség rövid története” című tanulmányában.

1903-ban, 1905-ben és 1907-ben Kanyaró Ferenc a Keresztény Magvetőben foglalkozik Tiboldi Szentgericéről távoztakor íródo búcsúlevelével, alkalmi költészetével és mint „a magyar epigramma Nagymesterét” mutatta be az unitárius olvasóközségnek.

1907-ben Rédiger Géza, szintén a Keresztény Magvetőben az „Unitárius költők” sorában emlékezik meg Tiboldiról. Nevével azután 1928-ban találkozunk Útő Lajos és Marossy Márton tollából, kik közül az utóbbi a „népköltő” Tiboldinak állít emléket. 1936-ban Jósa János a Hargitaváralja című folyóiratban emlékezik meg Tiboldiról, mint a „székely Pestaluzziról”.

Neve azután Kenyeres Ágnes. „Életrajzi lexikonjában” jelenik meg (1967), majd Kelemen Lajos „Művészettörténelmi tanulmányok” című munkája II. kötetében (1984).

Összefoglaló és mindenre kiterjedő Tiboldi méltatással a Keresztény Magvető 1993. évi 2. számában találkozunk, ahol dr. Molnár István nyugal-

mazott múzeumigazgató atyánkfia emlékezik meg Tiboldiról, születésének 200-ik évfordulóján.

Ürmösi Kálmántól tudjuk, hogy a Székelyszentmiklóson született Tiboldi egyszerű földműves család gyermeke volt, aki tanulmányait Siménfalván, Bodor János iskolamester keze alatt kezdte meg. Ő beszélte rá a jóképességű gyermek szüleit, hogy tovább taníttassák. Így került előbb a székelykeresztúri algimnáziumba, majd a kolozsvári gimnáziumba, ahol a szigoráról híres Molnos Dávid igazgatósága, Füzi János és Sylveszter György tanársága alatt készült hivatása gyakorlására.

Tanulóéveiről nincs sok tudomásunk. Nagyajtai Kovács István jegyzi föl „Önéletrajzában” (Ker. Magvető 1873.), hogy keresztúri diák korában többet tanult Tibolditól, mint tanítóitól. A tehetségebb növendékek közé tartozott, aminek bizonyossága, hogy Kolozsvárott elvégezte a teológiai tanfolyamot is. Így működhetett volna papi pályán, de amint Réti Lajos írta, a Vasárnapi Újságban (1868. június 7.) „céljául embertársai előmenetelének ily módon (ti. tanítói pályán) való segítését választja.”

Tiboldi negyed századon keresztül nevelte a szentgericei ifjúságot, de átmenetileg tanított a szomszéd község, Harasztkerék iskolájában is. Iskolamesteri tevékenysége - a korabeli gyakorlatnak megfelelően - kiterjedt a kántori teendőkre, de feladata volt a pap távolléte vagy akadályoztatása esetén a szószéki szolgálat végzése is.

Amikor Tiboldi betegségére hivatkozva 1844 nyarán hazaköltözött szülőfalujába, Székelyszentmiklósról, lemondó, illetve búcsúlevelében említett néhány olyan dologról, ami nemcsak iskolaszerepetének, hanem önzetlenségének is szép, követségre méltó pályája volt. Például kifizette a régi tanítói lakás belső felújítását, iskolacsengettyút vásárolt és saját könyveit adta azoknak, akiknek szülei nem tudták gyermeküket tankönyvvel ellátni.

Úgy látszik, hogy a szentgericei lemondólevelében jelzett betegsége nem olyan természetű volt,

amiből munkaképtelenségre lehetne következtetni. Talán helyzetfölsimerése, Szentgerice lakóinak irányában megváltozott hangulata, a vezetőréteggel való szembefordulásának kedvezőtlen következményei készítették távozásra Szentgericéről.

Ha e község lakóiból ki is ábrándult, nevelői hivatásérzete töretlen maradt. Székelyszentmiklóson, majd a vele szomszédos Kedében - nem lévén iskola - vállalta az önként jelentkezők tanítását. Amit e munkáért fizetségképpen kapott, az jelentéktelen összeg volt, de a természetbeni juttatás, és saját kis földjének termése biztosította létminimumát. Tiboldi nem is vágyott többre. Tanított, munkálta földjét és írogatott.

Az 1988-ban megjelent Tiboldi-féle adomákat és tanítómeséket tartalmazó gyűjteményből kiderül, hogy iskolamesterünk szülőfalujában sem tudott gyökeret verni. Itt rokonai mesterkedése keserítették el és jobbnak látja testvéreihez, Nagykedébe költözni, hogy itt folytassa tanítói tevékenységét.

Tiboldit a vele foglalkozó irodalom olyan iskolamesternek mutatja be, aki eleget tett minden olyan kötelezettségnek, ami feladatához kapcsolódott. A gyermekeket megtanította írni, olvasni és számolni. De, ha csak ennyit tett volna, nem emelkedne ki sok és hasonló feladatot végző kortársa közül.

Tiboldi nem az az iskolamester volt, aki a négy alapművelet megtanításával befejezettnek tekintette munkáját. Nem alapított családot, nem vállalt semmi olyan tevékenységet, ami elvonta volna a neveléstől. Mivel a korabeli iskolamester a falu értelmiségi rétegéhez tartozott, egy olyan igényes község, mint Szentgerice, igényelte az iskolamester kulturális tevékenységét is. Tiboldi ezt tudta és eleget is tett az elvárásoknak.

A megelőző korokban a homoródszentpáli iskolamester, Rákosi András, a Makón térítő Tordai Máté, az Erdőszentgyörgyön okító Fiafalvi György, a Dicsőszentmártonban tanító Szentmártoni Bodó János, a kolosi oktató Török István, a torockói iskola pedagógusa Felvinczi György stb. szintén nem korlátozták a nevelést az iskola falain belüli tevékenységre. A különbség a felsoroltak és Tiboldi között az, hogy a nép nevelését irodalmi szinten és széles körben végezték. Velük ellentétben Tiboldi provinciális jellegű volt. Rímbe szedett nevelő költészete csak egy meghatározott terület határain belül élő emberekhez kapcsolódott és csak annyit kívánt elérni, hogy azok hagyják el rossz szokásaikat.

Hogy rímbe szedett és egyéneknek szóló mondánivalója, erkölcsjavító szándéka mennyiben volt célravezető, az nem képezi vita tárgyát. Szentgericéről való menekülése, székelyszentmiklósi kellemtelenségei, kedei nyomora azt tanúsítja, hogy ha szándéka jó is volt, de a kivitelezésbe hiba csúszott. Sokszor nem elég a szándék, fontos a célhoz vezető eszköz megválasztása is. Ez pedig Tiboldinál hiányzott. Talán ezzel is magyarázható, hogy halála után egyszerűen agyonhallgatták. Versei, mint értéktelen irományok, elkallódnak és szükség

van egy múltat feltáró folyamatra, hogy fölfedezék és kellőképpen méltányolják.

Tiboldi költészetének ihletőjeként a népszerűtét emelik ki.

Ez a népszerűtét láttatja meg környezetének hibáit és azt szerette volna elérni, hogy azok elhagyásával változtassanak életükön. Azonban Tiboldi rímeivel nem ezt érte el. A szokássá váló fogyatékosok, az önkritika iránti érzéketlenség csak fokozta ellenszenvüket. Mások rovására szívesen mulattak, de nem bírták elviselni, ha rajtuk is nevettek. A megbántott önértetű emberek nem látták a rímbe szedett értékeket, s ezért kellett Tiboldinak osztoznia a vándor apostolok sorsában.

Kanyaró Ferenc megállapítja, hogy a Szentgericén működő Tiboldi első éveiben verselésében „régies és ódonszerű”. Versei Zrínyi és Gyöngyösi-féle négysoros versszakok utánzata. Bennük az ige igével, a főnév főnévvel, a rag ugyanazzal a raggal rímel. Azonban későbbi versei Kisfaludy Sándor hatását tükrözik.

Tiboldinak fentmaradt nagyobb terjedelmű két munkája a nép legnagyobb ellenségének a bornak, illetve a szőlőhegyeknek állít emléket.

1841-ben Szentgerice bortermelő helyeit és a borivás hatását mutatta be, „Bacchus utazása Szentgericén” címen. A másik bortémájú verse 1870-ből való. Ez a kiskedei szőlőhelyet írta le.

A két vers közötti különbséget a megírás célja mutatja. A szentgericei bortermelésből az elutasítás hangja csendül ki. A kedében a földművelés fejlettségét hangsúlyozza.

Tiboldi irodalmi tevékenységének túlnyomó többségét a gyermekek számára íródott ünnepi versek képezik. Régi Lajos 270, Kanyaró Ferenc 265 alkalmi verséről tesz említést. Feltételezhetően verseinek száma jóval nagyobb. Sok verse tanítványainál maradt és ezek elveszettek tekinthetők.

Tiboldi sok versét párbeszédese formában írta le. Ezekben az egyik fél védelmezi, a másik pedig osztorozza a versben felvetődő rossz szokást vagy tulajdonságot. Így tudódik ki, hogy mi a helyes és mi a helytelen magatartás.

Tiboldi minden, a nép által érdekelt eseményt versbe szedett. Így vannak sírversei, halotti búcsúztatói, népdalai és népmeséi is.

Kanyaró legtöbbször Tiboldi epigrammáit értékeli. Megállapítja, hogy azok többsége eredeti, de van közöttük kölcsönzött és utánzat is. Az epigrammák népies nyelvét, magyar fölfogását, élénk humorát és változatos tárgyát emeli ki. Tiboldit minden idők legtermékenyebb epigramma írójának mondja.

Az utóbbi 30 év Tiboldi irodalma, mint a Kriza-féle „Vadrózsák” gyűjtői közé tartozó néptanítót méltatja és értékeli. Az Antal-Faragó-Szabó íróhármas „Kriza János” című munkája (1965) fölemlíti, hogy Kriza népmesékre vonatkozó elképzeléseit nem osztja minden gyűjtőtársa. Ezek közé tartozik Tiboldi is, akit Kriza személyesebb mesék küldetésére buzdít.

Az Unitárius Élet „Kriza ismeretlen kéziratgyűjteménye” című tanulmányából tudott (1953. június), hogy Tiboldi nemcsak Kriza „Vadrózsák” című népköltési gyűjteményébe gyűjtött meséket, hanem jelentős szerepe volt a Merényi-féle népmese-gyűjtemény életre hívásában is. Ugyanis útikalauza volt a kiváló népmese-gyűjtőnek, ki évekig gyűjtötte Erdélyben a székely tájszólásokat és meséket.

Kanyaró említést tesz egy Tibolditól föntmaradó prédikáció töredékről (Inség 1817-ben. Ker. Magvető. 1905. 2. füzet), melyben megrázó erővel örökíti meg az 1817-es esztendő ínségből eredő borzalmaikat.

Amikor Tiboldi munkaképtelenné vált, a báró Sina Simon alaptól megszavazott évi 100 Ft-os segélyből tartotta fönt magát, de anyagi segítséget élvezett Jakabházy Zsigmondtól is.

Tiboldit Kriza öreg bárdus-nak, Benedek Elek „öreg trubadúr”-nak, Közma Zoltán „Nyikómente öreg prófétájának”, Rédiger Géza „parlagon maradó östehetség”-nek mondja. Benedek Elek 1910-ben - Báró József 1943-ban versben örökíti meg

emlékét. Jakab Elek és Ürmösi Kálmán költőnek nevezi, aki mindenben lelke sugallatát követi. Költészete, bár nem elsőrangú, de ahogy Jakab Elek írja „egy kis körben szelíden mosolygó fényű csilloggá avatja föl magát”.

Nagy Lajos az Unitárius Közlönyben (1899) szomorúan állapítja meg, hogy Tiboldi jeltelen sírban nyugszik és élete feledésbe merült. 1982-ben a Dávid Ferenc Egylet Tiboldi emlékére ünnepélyt rendezett, ahol a megemlékezéseken túlmenően felhantolták és megkoszorúzták sírját és adományokat gyűjtöttek egy felállítandó síremlékre. 1943-ban a székelykeresztúri Unitárius Gimnázium rendezett sírjánál ünnepélyt, születése 150-ik évfordulóján. 1988-ban Mészáros József könyv-lakban jelentette meg adomáit és tanítómeséit. Értékelte személyiségét, pedagógiai és néprajzi jelentőségét. 1991-ben a két Kede közötti templom falán emléktáblát helyeztek el.

Tiboldi pozitív és negatív hatású eredményei értékelésül álljon itt Mészáros József sora, aki jelentőségét abban látja, hogy „összekötő láncszem volt a 18. és 19. századi népköltési mozgalomban”.

Kelemen Miklós

Ifjúsági tábor Hódmezővásárhelyen

Ide még visszajövünk! Ez volt az első gondolatunk, mikor vonatunk elhagyta Hódmezővásárhelyt. Örömmel emlékezünk vissza az együtt töltött napokra, és megpróbáljuk felidézni, hogy is kezdődött az egész.

Áprilisban rendezték meg Budapesten az unitárius ifjúsági konferenciát. Itt megismerhettük az ország különböző részeiről jött fiatalokat. Jó érzéssel töltött el az a tudat, hogy nem vagyunk egyedül. A konferencia után már alig vártuk, hogy találkozassunk egymással, és ezért éppen kapóra jött Kiss Mihály hódmezővásárhelyi lelkész ajánlata, hogy a paplak udvarában sátorozhatunk.

A szervezés nem volt könnyű, és úgy tűnt, hogy nem is lesz belőle semmi, de végül mégis sikerült. Július 3-án szerdán érkeztek meg a résztvevők Budapestről, Pécsről, Győrből, Vásárosnaményból, Szegedről, Mezőkovácsházáról, Kiskunmajsáról,

Tótkomlósról és természetesen Hódmezővásárhelyről. Az idő nem kedvezett a táborozásnak, de mégis felállítottuk a sátrakat, majd vacsora után különböző, „jobbnál jobb” játékokat játszottunk. A másnap reggel áhitattal kezdődött. Utána megismerhettük Hódmezővásárhely nevezetességeit egy városnézés keretében, ami nagyon hasznos volt, mert sok érdekességet tudtunk meg a városról. A délutánt sportolással töltöttük; a fiúk fociztak, míg a lányok röplabdáztak. A meccsek után fáradtan tértünk vissza, de már izgatottan vártuk a templomban megrendezett fuvolakoncertet. Az előadók Berényi Bea és Dratsay Ákos voltak.

A következő napon kora reggel indultunk Ópusztaszerre. A Feszty-körkép mindenkit lenyűgözött élethűségével és érdekességével. Itt még a falumúzeumot is megcsodálhattuk, majd egy lovasbemutatót láttunk. A kirándulás része volt egy szegedi városnézés is. Este táborüzenet rakunk, szalonnát sütöttünk és énekeket tanultunk, a helyi televízió is megörökített minket. Szombaton strandra készül-

tünk és az idő is kedvezett a délelőtti fürdőzéshez. Délután a vasárnapi konfirmációra készültünk; énekeket tanultunk és a templomot díszítettük. Este búcsúvacsorára került sor az udvaron. A hagyományos alföldi étel, a paprikás mindenkinek ízlett. Ezután előadást hallgattunk meg az egyházközösség és a templom történetéről. Vasárnap elérkezett a konfirmáció napja. A templom gyönyörű volt és a nyolc konfirmándus is kitett magáért. A szószéki szolgálatot Kol-

csár Sándor marosvásárhelyi esperes végezte. Mindannyiunk számára maradandó emlék marad ez a gyönyörű ünnepély. Az istentisztelet után mindenki készülődni kezdett. A búcsúzás fájdalmas volt, még mindenki maradni szeretett volna.

Abban a hiszemben váltunk el egymástól, hogy nemsokára újra találkozunk. Reméljük, ez tényleg így lesz, s minél hamarabb viszontlátjuk egymást.

**Tóth Ágnes
Kiss Akos**

Két fiatalember aranyfény páncélban

II. Lajos és I. Szulejmán

Az általános magyar történefffogás szerint 1541-ben a török, Szulejmán parancsára, „csellel” elfoglalta Buda várát. Ugyancsak megrögzött álláspont, hogy az 1526-os mohácsi csatavesztés miatt főleg az erélytelen és tehetetelen II. Lajos a felelős.

Szulejmán 1566-ban Szigetvár alatt halt meg. Törökország néhány éve egy hatalmas fejet ábrázoló szobrot állított tiszteletére a halál helyszínén. Voltak, akik tiltakoztak a szoborállítás ellen... Indokaik naivak voltak, melyekkel szembenállnak azok a tények, melyeket leírok. Az értelmezés az enyém, történész így ezt még nem írta le. Valószínűleg azért, mert mindenképp szükség van egy bünbakra, a mohácsi csatavesztés igazolására, mivel egyszer és mindenkorra kiestünk Európából...

Nézzük a mohácsi szereplőket. Minden Konstantinápoly elfoglalásával kezdődött 1453-ban. Az akkor trónra lépő II. Mohamed (törökül: Mehmed) műve, aki az 1444-es várnai csatában győztes II. Murad fia. Előzőleg Murad lemondott tizenhárom esztendő fia javára, de a megkötött békét a magyar király, I. Ulászló megtörte, IV. Eugén pápa – ki a rómaiak lázongása elől Firenzébe menekült – biztatására. II. Murad visszatért a kolostorból, ahová elzárkózott, s tönkrevverte a szövetséges európai sereget, akik nem engedelmeskedtek Hunyadi Jánosnak. Ebben a csatában vesztette életét I. Ulászló. 1448-ban, a második rigómezei (Koszovo polje) csatában Hunyadi seregét II. Murad újra megverte, s ezzel kezdetét vette a Balkán ötszáz éves török megszállása.

1450-ben Murad hároméves békét kötött V. Lászlóval és Hunyadival, majd meghalt, s ekkor fia, II. Mehmed került a trónra. Konstantinápolyt egymás után kétszer is megostromolták, a fővezér májusban abba akarta hagyni a csatát, de az akkor huszonnégy éves szultán nem engedte, sőt, átvette a fővezérséget és nyolcvan hajót egy éjjelen, olajozott deszkákon áthúzott a földnyelven, az Aranyszarv öböl északi részébe. Onnan egy Orbán nevű magyar ágyú-mesterrel lövette az északi, addig sértetlen falakat, s ott a Cirkusz kapun át sikerült betörni, és elfoglalni a várat. A harcban elesett a bizánci utolsó császár, I. Konstantin. Senki sem mondta, hogy gyáva volt.

Ez a ragyogó tehetségű szultán lett Hunyadi ellenfele! 1459-ben bevette Szendrőt. Vele szemben védte meg Hunyadi Nándorfehérvárt. 1479-ben az ő csapatait verte meg Kinizsi Kenyérmezőn. 1481-ben Otrantóban magyar és nápolyi csapatok is győztek a beteg, ötvenéves szultán ellen.

A következő török uralkodó II. Bajezid lett, a „szent”, akire rögtön trónralépése után rátámadt testvére, Dzsem herceg. Bajezid szétverte Dzsem seregét, de a herceget nem engedte üldözni. Dzsem Rhodoszra menekült. Oda küldött hozzá Mátyás követeket, s magyar segítséget ígért neki a szultáni trónhoz. Mátyás úgy gondolta, ha Dzsem az ő segítségével kerül trónra, tartós békét köthet vele. Közben Dzsem Rómába ment IV. Sixtus pápához, s miután testvérétől hatalmas összeget kapott, szultáni pompában élt. Bajezid a halálakor is megadta trónratörő testvérének a végtisztességet, hazavitte Burszába, ahol az ősi temető-

dzsámiban épített neki gyönyörű reneszánsz kápolnát, és ott helyezte örök nyugovóra.

Ekkor Bajezid békét kötött Mátyással, amit öt évenként meghosszabbítottak, egészen a török szultán lemondásáig. Hogy milyen ember hírében állt Bajezid? Költő és filozófus volt, perzsa nyelvű versei a török irodalom kincsei. 1500-ban meghívta a Velencében mecénás nélkül lézengő Leonardót, hogy építsen hidat a Boszporusz fölött. Békeszerető, jó ízlésű, finom uralkodó volt, aki három gyermeke nevelésével is sokat törődött. A legidősebb, Korkut filozófus lett, lemondott a trónról, a második, Ahmed lett a trónörökös. Szelim, a harmadik a katonai hivatást választotta. Ő örökölte legkevésbé édesapja liraiságát, lelki finomságát.

Először testvérgyilkos lett, megölte Ahmedet, majd 1512-ben apjára is rátámadt. De a szultán nem vette fel a harcot, inkább lemondott javára a trónról, s kolostorba vonult. A török kolostor szent, elmélkedő – remete – hely. Szelim ennek ellenére nem bízott apjában, megmérgeztette. Ezek után érthető, hogy az ifjú szultán miért kapta a „Vad” utónevet. Vad természetét a katonaságnál élte ki, fantasztikus szervezetséget hozott létre, és sikeres csataival megkészszerzte az ország területét. De hogy biztos legyen a dolgában, fivéreinek fiait is megölette. Ahmed fiát befogadta a perzsa sah, ezért bosszúból 1514-ben elfoglalta Perzsiát, majd Aleppót, Damaszkuszt, Jeruzsálemet, Egyiptomot és az Észak-afrikai partot, egészen Marokkóig. A nyugati (magyar) határon csak állandó zaklatást rendelt el. Ez ellen, a mindenütt győztes szultán ellen akart kereszties hadjáratot indítani Bakócz Tamás 1514-ben, mert nem

Szapolyai János

öt választották meg pápának, hanem II. Gyula pápa halála után X. Leót. Bakócz háborújánál örültebb ötletet el sem lehet képzelni! 1514-ben mindez Dózsa György parasztfelkelését eredményezte. Hiszen az értelmetlen keresztesháború-toborzás után ellátatlanul maradt katonák és parasztok uraik ellen fordultak. A nemesi túlerő verbe fojtotta a felkelést, miközben déli szomszédunk soha nem látott katonai erőre tett szert. A megfélemlített, jogfosztott parasztság többé már évtizedekig nem volt hadra fogható.

Mátyás tudta, milyen szerencséje van a békés Bajeziddel, és hogy csak akkor indulhat török elleni hadjáratra, ha megszerzi a német-római császárságot, és mozgósítja egész Európát. A megerősödött török haderővel Fekete serege nem bírt volna el.

1520-ban meghalt Szelim. Fia, I. Szulejmán (Szülejmán, a törvényhozó) követte a trónon. Szulejmánról a magyar történetírás semmit sem mond. Pedig különleges egyéniség volt. 1500-ban született, mint V. Károly császár, s már húszévesen a trónra lépett. Nagyapja, a költő Bajezid, apja, a vad Szelim, anyja krími tatár kan lánya volt. A 195 centiméter magas, horgas orrú fiatal hűséges volt egyetlen feleségéhez, akit nagyon szeretett. Őt nyelven beszélt, egységes törvényeket hozott. Maga választotta meg barátját, a keresztény származású Sinant, akiből – segítségével – Michelangelo nagyságú építész lett. Ő építette a szultának az isztambuli Szulejmanije mecsetet, amely szinte

szébb, mint a Szent Péter Bazilika Rómában. (Óriási arany kupola, amit pillérek helyett falak tartanak, ezáltal az egész hatalmas, tágas tér. Minden aransárga. A mecsethez udvar tartozik 1010 kupolás helyiséggel. Benne iskolák, könyvtárak, papnevelde, kórház, konyha, menhely.) Ez a férfi kora legnagyobb szabású mecénása és politikusa volt. 1521-ben elfoglalta Nándorfehérvárt, majd egy évre rá Rhodost.

Vele szemben a táborban készülődött a csatára a tizenöt esztendő II. Lajos...

Milyen volt a magyar oldal? 1490-ben megmérgezték Mátyást. Utána IV. Kázmér lengyel király fiát, a cseh királyt, II. Ulászlót választották királynak. Jagello lengyel, felesége a francia király unokahúga, Candelei Anna. Ulászlónak rengeteg baja volt a csehekkkel és magyarokkal, akik „Dobzse Lászlónak” csúfolták. De mit tehetett a nagyravágó Bakóczcal és az önféjú főurakkal? Akik megbuktatták Corvin Jánost, akik szétverték a Fekete sereget... 1506-

ban megszületett fia, Lajos. Az ő megítélése teljességgel hamis; hiszen kétszáz éve nem nőtt fel Budán királyfi. Mindenki tudja, milyen kedves a népnek, ha a királyfi a szemük láttára cseperedik, s válik férfivá. Amikor 1516-ban Lajos trónra lépett, tudta mi vár rá. Ott volt Nándorfehérvár elesténél, pontosan tudta, milyen nagy a veszély. 1524–26 között a végtelenül elhúzódó rákosi országgyűlésen a kisenemesi párt és a főnemesi „kalandosok” között ügyesen közvetített. Volt diplomáciai érzéke, megnyerő külsejével és szavaival mindent elért. Azt terjesztették róla, (utólag) hogy Cillei szándékosan kicsapongó, részeges életre nevelte. Ez nem igaz. Főként az akkori normák szerint nem. Feleségül vette Habsburg Máriát, V. Károly szép és tehetséges húgát, aki a mohácsi vész után Belgiumba menekült. (Ő lett a spanyol helytartó. Életében sikerült a békét megőriznie. Az Escorialban temették el. Szarkofágján a felirat: „Maria Regina Hungariae”.) Férjét egész életében gyászolta, ha az tényleg semmirekellő volt, megtette volna?

1525-ben a pavai nagy csatában a spanyolok szétverték a teljes francia sereget, s elfogták I. Ferencet. Ferenc a madridi börtönből küldte Frangepán gróft Szulejmánhoz, segítségért. A szultán válasza: „Megyék!” Ekkorra Szulejmán már hatalmas sereget fejlesztett, amihez hasonló csak az első világháborúban létezett. A hadjáratokat papíron megtervezték, időpontokkal, létszám, utánpótlási vonallal, költségvetéssel. A janicsárok még Szelim hadvezérsége alatt kiharcolták, hogy minden vízi átkelésért tízszeres zsold jár. A vonalvezetés ezért minél kevesebb átkelést tervezett. A hadjárat január 1-jén indult Kisásziából, április 10-én Isztambulból, a magyar cél elérése augusztus 20-ra volt tervezve. Nyolcvanezer harcoló katona, óriási tűzérés, olasz és dalmát tűzerekkel, s az útvonalon végig százezernyi kiszolgáló. Sátrak, ökrök, tevék, élelem.

II. Lajos Budáról négyezer katonával indult. Mint magyar és cseh király!!! Külföldről összelevezelt vagy tizenkétezer idegen zsoldost, közülük tízezer holtan maradt a csatatéren. Szapolyai több tízezer katonával várta Szegednél a bevetési parancsot.

Lajos mindent egy lapra tett. A királynak a csatatéren kell lennie, s ha kell, ott meghalnia. Erre esküdött. És ma őt nem tekintjük mintának?!

A mohácsi csatátér olyan fekvésű, hogy augusztus 29-én egy enyhe emelkedő miatt a főszereg délig nem pillant-

hatta meg a török tábor. Óriási hőség volt, a páncél, mint egy vaskályha, millió légy és bögoly tette még elviselhetlenebbé a várakozást. Ott állt a sereg reggeltől délig, nem tudták, hogy mi tévők legyenek, míg végre délben Tomori fővezér döntött: „Támadás!” A királyra feladták a fehér sisakot. A fegyvernök leejtette. Rossz ómen. Miért ejtette le? Mert egész testében remegett. Aztán megindult a támadás, s a domb tetejéről megláthatták a túlsó lejtőn és dombvonulaton elhelyezkedő sereget, a világ addig nem ismert legnagyobb hadseregét! Mögöttük a láthatáron túl állt a sátorerdő, sok tízezer szolgálóval. Előttük nyolcvanezer harcos. Mit éreztek? Mit érezhettek? Itt csak meghalni lehet...

És nem torpantak meg. Meghaltak. Először még nagy éket vágtak a törökbe, majd a nagyvezér karolta át őket oldalról. Az, hogy a török az ágyúk elé „csalta” őket, nem igaz. A támadás éle nem az ágyúkkal szemben indult. Ez is koholmány a török „csel”-ről. Milyen csel kell nyolcvanezer katona mellé? Szulejmán meg volt rendülve, hisz még csak 26 éves fiatalember. Remélte, ez még nem a főszereg. Amikor kiderült, hogy az, szomorú volt. Hogy mit határozott ekkor, azt megtudjuk később, de hogy ennek a hősiesség, lovagi ütközetnek mély nyoma maradt benne, az bizonyos.

Lajost cserbenhagyták, a másfél órás csata után kialakult nyári felhőszakadásban a Csele patak megduzzadt, széle nem rendes patakszegély lett, kövekkel, hanem kiáradt a sár. Ebben a túlterhelt, magas súlypontú ló megcsúszott és elesett. A súlyos páncélban a ló alá kerülő csak három ember tudja kihúzni. Hány mázsát kell megemelni, hogy a királyt kiszabadíthassák? Közben minden elmerül a sárban, az emelő lába is. Hátuk mögött pedig a török kopjások mindenkit leszúrnak. Nem volt a testőrök között Kinizsi Pál, aki menteni tudta volna. Egy darabig próbálkoztak, aztán men-

tették a bőrüket. Az a pletyka, hogy Lajost megölték, nem igaz. Testén, Fehérvárott egyesek láttak szúrásnyomot. Ezt török is tehetné, aki nem ismerte fel a csupa sár királyt. Ezt a bátor, húszéves fiatalembert nincs merszünk hősnek tartani?

Székely Bertalan nagyszerű festményén tragikus hősnek ábrázolta. Egyedül ő. Szulejmán bevonult Budára, de nem tüzte ki a zászlót. Várt.

Itt érdemes bemutatni Martinuzzi Fráter Györgyöt, akinek a továbbiakban fontos szerepet adott a történelem. Apja Utisenovic, horvát férfi, anyja az olasz Martinuzzi család sarja. 1482-ben született. S miután édesanyja gazdag velencei patriciuscsaládból származott, nyolc évesen már Corvin János felvidéki birtokán szolgált. 1504-ben Corvin János halála után Szapolyai István nádor özvegyéhez, majd onnan Szapolyai Jánoshoz szegődött. Ezután Budaszentlőrincre, a pálos kolostorba került. Fráter először a lengyel csensztohovói kolostor perjele lett, majd sajládi perjel. A mohácsi csata után Szapolyai János Lengyelországba menekült, s Frátert küldözgette haza, felderíteni a helyzetet, aki tárgyalt Szulejmán embereivel. Amikor a szultán visszatért Mohácsra, a csatatéren Szapolyai kezét csókolt neki. Hálából a szultán Budán királlyá nevezte ki. A zavargások elől, amit Ferdinánd szított, Szapolyai és Fráter Nagyváradra menekült. 1538-ban megkötötték a váradi békét, rá két évre meghalt Szapolyai János. Végrendeletében mindent Fráter Györgyre bízott, Izabellát, az özvegy királynét és a csecsemő János Zsigmondot is. Őt jelölte ki gyámjukul.

II. Lajos

1540-ben Ferdinánd Budát ostromolta, le akarta taszítani Izabellát a trónról. Ámde Izabellánál volt a korona, s a csecsemőt sikerült Rákos mezején királlyá kikiáltatnia Fráternek. Az osztrák ostrom ellen a törökök segítettek.

És most érkezünk el a híres-hírhedt „csel”-hez! 1541-ben Szulejmán az osztrákoktól frissen megszabadított Budára ment. A vár alatt, a Gellérthegy oldalában sátrában fogadta Izabellát, – aki a pár hónapos János Zsigmonddal jelent meg –, és Fráter Györgyöt, Török Bálintot és más urakat. Megcsókolta a csecsemőt és „kitalálta” Erdélyt. Magyarország meghódított részeit nem csatolta a rendes szandzsákok közé, katonai különleges felvonuló terepnek jelölte Erdélyt a Partiummal nem akarta meghódítani, hanem átadta a kisleány, akit a koronával kinevezett magyar királynak! Mit akarunk még? Eddig minden bizonytalan volt, hogy mi a török terve az országgal, mely védtelen. Ám a szultán garantálta az önálló magyar királyságot, kisebb területen, akkorán, amekkorát a kimerült ország meg tud tartani. Hogy ez jó terv volt, azt Erdély évszázadai igazolták!

Térjünk a „csel”-re. Amíg Szulejmán eldöntötte, hogy Magyarország további évszázadokra érintetlenül megőrizheti magát, parancsot adott Buda vér nélküli elfoglalására. A törökök egyenként besétáltak, tudták a járást, hiszen fél éve sincs, hogy segítettek az osztrák ellen a helyőrséget. Miért ne sétáltak volna be? Talán az örök meg tudták volna védeni a várat Szulejmán ellen? Miért baj, hogy nem esett egyetlen csepp vér sem? Miért baj, hogy Szulejmán így felelt a mohácsi hőstettre: „Ne legyen több magyar áldozat.. És legyen magyar király!” Ezt nem tette se Szerbiában, se Boszniában, se Rhodoszon, se sehol. Ezt elfelejtjük. Végre volt az ellenségeink között egy „jóakaró” is...

Szulejmán hadai kifosztották Buda várát. Mátyás még megmaradt értékei mind Isztambulba kerültek. A hadak a falvakból, városokból, amerre mentek, vittek, amit akartak. Sok tízezer rabszolga került török piacokra. Az Alföld elnéptelenedett ezekben az években. A felégetett falvak körül hódított a homok és a mocsár. A zöld legelőkkel ékes földek sivár futóhomokká váltak. A további években a Bécs ellen megújuló hadi felvonulások mind újabb sarcot jelentettek. A hódoltságot körülvevő várakat sorban elfoglalták. A budai tárgyalás után Török Bálintot rabláncon a szultán a Héttoronyba záratta.

Mégis inkább csak ellenség? Török Bálint Ferdinánd vezére volt, többször vezetett hadat János király, János Zsigmond apja ellen. Saját jobbágyai is rettegték kegyetlen természetét miatt. Az ellenfél hadvezért fogságba vetni, ha nem is lovagias, de logikus tett. A csecsemő király útjából hártott el a szultán egy veszélyes katona-vezért. A szövetségéstől ez elvárható. A török hadak zsákmányolása igaz. Háború volt, hosszantartó hadjáratok. Annak pedig vannak és voltak szabályai. A hadjáratoknak nyereségesnek kell lenniük. Különben rossz a vezető... Szulejmán vállalkozásai csak részben sikerültek. A túlságosan hosszú utánpótlási vonal miatt Bécs nem sikerült meghódítani. Addig tartott a hadtechnikai határ. Ez is többszöröse volt a korban szokásosnak, de a nyereséget fel kellett mutatni. A szulejmáni koncepciónak annyit lehetett köszönni, hogy a hódoltság területén szabadon terjedt minden reformációs irányzat, a török tisztviselők az adó beszédén túl semmi-be nem szóltak bele. Fürdőket építettek, mecseteket. Mátyás várát nem bontották le, azt a felszabadító ostromban

lőtték szét. Nem térítettek, nem tanítottak. Hadiút felvigyázói voltak, mint pályaőrök.

De Szulejmán alkotása igazában Erdély volt, az önálló, független, magyar terület, ami csak adófizetésre és az új, választott fejedelmek bejelentésére volt kötelezve. Kérhetett hadi támogatást, persze pénzért.

Ezzel mentette meg a szultán Magyarországot. Nagy anyagi veszteséget jelentett neki, de erkölcsi biztonságot is. Bécs ellen vonuló hadait így nem érthette oldaltámadás. Az ellenségtől ennyi belátás szokatlan a történelemben. Ezért volt szerencse, hogy a sárba bukó hőst, az aranypáncélos ifjú királyt a túlsó oldalról egy magas, sasorrú, összevont szemöldökű, éleseszű, fiatal uralkodó figyelte. Két nagy lélek összezapásából az ország Fönixmadara fel tudott szállni...

Martinuzzi Fráter György

Fráter Györgynek kétfelé kellett politizálnia. Ferdinánd mögött ott volt a spanyol világbirodalom is (ahol nem nyugodott le a nap), hátha összeszedik magukat egyszer. Kettős játékot játszott. Ferdinánddal is békét kötött decemberben Gyalun, s János Zsigmond halála után az ország Ferdinándé lett. 1542-ben német segítséggel megindultak az osztrák hadak Buda ellen, az eredmény: csúfos kudarc. Fráter ezután megalkotta az erdélyi fejedelemséget, Gyulafehérvár székhellyel. Ferdinánd királyi helytartóvá nevezte ki Frátert, János Zsigmondnak pedig két sziléziai hercegség jövedelmét adományozza, sőt azt kiegészíti 25.000 forintra. 1551-ben ezért Izabella a koronát átadja Ferdinánd küldötteinek, Frátert esztergomi érseknek nevezi ki, majd bíborosnak, ám eközben semmi sem történik a török támadás elhárítására. Ezért aztán Fráter elküldi az évi adót a szultánnak. Ez tette őt gyanússá az osztrák kapitányok előtt, noha ez volt az

egyetlen lehetséges dolog. Castaldo fővezér a barát megölését javasolta, bizonyítékul a Lippát önként felajánló Ulama basával való tárgyalást hozta fel. A barátot alvinci kastélyában megölte százötven spanyol zsoldos... Pontosabban saját titkárát, Marcantonio Ferrarit bérelték fel, aki kétszer nyakon szúrta. Ez 1551. december 17-én történt. A bíboros, királyi helynök hatvankilenc éves volt. Keményen védte magát, megsebezte a rátörő titkárt, de a szomszéd szobából betörték a spanyolok és ezer darabra szabdalták. Fülét elküldték a királynak. Két hónapig feküdt ott, míg a gyulafehérvári káptalan eltemettette. II. Gyula pápa tanúhallgatásos eljárást indított az ügyben, de a végén felmentő ítéletet hozott. Az orgyilkosok egy év leforgása alatt mind elpusztultak, ugyancsak hasonló módon.

1555-ben Erdély elszakadt Ferdinándtól, önálló lett és ezzel a magyar önállóság megmenekült, ahogy Szulejmán akarta!

1543-ban készült a csikménasági szárnyasoltár. Amikor megszűnt a jövő bizonytalansága, Erdélynek királya lett, a hatalmas ellenség kímélte. Ettől az örömteli hírtől sugárzott az oltár. Isten segített a pusztulás megszüntetésében, Magyarország életben maradt. Ez volt az utolsó magyar szárnyasoltár jelentése...

Szulejmánnak Törökország szobrót állított Szigetváron...

II. Lajos király választott hazájáért halt meg, halálával a megsemmisüléstől váltotta meg az országot. Senki nem állított tiszteletére emléket...

Szinte Gábor

„... én protestáns vagyok. Mint ilyen, szabadelvű, és jóindulatú minden más vallás iránt.”

(Jókai Mór)

Új VILÁGLÁTÁS

Korunk unitarizmusának újvilági fellegrvára: Boston (2. rész)

A 17. században és a 18. század elején Amerika a kávinista puritanizmus legfőbb fészke és bástyája. Ide, az ígért földjére menekülnek új életlehetőségek, új világ teremtésének reményében a kontinensről és főleg Angliából elűzött puritánok. Szükség is volt erős hitükre, önmegtartóztatásukra, és összefogásukra, hogy a távoli kis gyarmatból független birodalmat teremtsenek. Természetesen egy másik erő is hatott Új Anglia fejlődésére.

Az ipari forradalom előestéjét élő Anglia a tudósok, újítani vágyó gondolkodók sokaságát teremtette elő. Eddig soha nem hitt lehetőségek tárultak eléjük, nagyszerű területek kínálkoztak a kutatásban. Az alkalmazott tudományok gyors fejlődéssel hatalmas mértékben növelte az ipari teljesítményeket, a legkülönbözőbb területeken.

Izgalmas évek voltak ezek. Joseph Priestley angol vegyész és teológus csatlakozott a tudományos forradalomhoz. Továbbvitte a Deventry Akadémia szellemét. A szabad viták, s különböző nézetek toleráns ütköztetése, az igazság szenvedélyes kutatása jellemezte a tevékenységüket. Tudományos működésének legsocialitósabb pillanata, amikor 1774-ben előállította az oxigént. A fotoszintézis első tudományos leírása is tőle származik.

Felfedezte, hogy a vallás, a vallási gondolkodás fejlődőképes.

Az Újtestamentumban leírtakat igyekezett a kortárs szemével nézni és prédikálni. Előfutára volt a történelmi Jézust felfedező iskolának is. Igazi nagysága magában az emberségében van, bátor jellemében és kutató készségében. A francia forradalom és az amerikai függetlenségi háború lelkes támogatója volt. 1794-ben Priestley több unitárius szellemiségű lelkészársággal az episzkopálisok üldözése miatt kénytelen volt elhagyni Angliát, s Philadelphiában telepedett le, s unitárius lelkészként tevékenykedett haláláig. Az unitarizmus terjedése érdekében a legtökéletesebb alapozást ő végezte el. Bostonban és környékén volt a legtöbb szabadelvű gondolkodó. Itt is prédikált és mélyítette az unitárius gondolkodást.

Hatvanévesen is harcolt a fiatalokért, s a természetért és az emberért. „Boldog vagyok, hogy egy olyan korban és egy olyan országban élhetek, ahol szabadon kutatathatom és hirdethetem a vallási igazságot” – mondotta Új Angliában.

A századforduló táján, 27 évvel az amerikai forradalom, a függetlenségi háború után, amikor Ralph Waldó Emerson (1803) született, egy új, a már megerősödő és magabiztos nép érzelmeinek jobban megfelelő vallás, az unitarizmus terjedt el. A világmindenség harmonikus egységét isten végtelen kegyelmességét és jóakarát hirdették. Ez a vallás lényegében a haladó polgári eszmék teológikus megfogalmazása volt. Szabadabb és racionalisabb irányba Ellery Channing (1780-1842) terelte az amerikai unitarizmust. Ő volt az új-angliai unitáriusok vezetője. 1819-ben Unitarian Christianity címen elmondott prédikációjában szakított a kávinista dogmákkal, és unitáriussá lett. Őt tartják az amerikai unitárius egyház megalapítójának. Boston egyik tekintélyes lelkésze volt.

Munkásságát a nagy szónok, Theodor Parker (1810-1860) és Emerson folytatta, illetve mélyítette ki annyira, hogy Angliában és Amerikában az unitárius vallás a műveltek, a haladó gondolkodásúak vallása lett. Emerson szellemi függetlenségi nyilatkozatában a gondolkodó, az új amerikai ember eszményképét állítja elének. Az embernek önbizalommal a mában kell élnie.

Transzcendentális mozgalma a reformátorok megújulását kereső, az emberséget, az amerikai társadalmat akarta megjavítani. Hitték az ember tökéletesében, egy elővendő jobb világban. 1806-1808-ban a Harvard Egyetemen is az unitáriusok kerülnek túlsúlyba.

1820 után külön gyülekezetebe szervezkednek, mikor az ortodox támadások társadalmiellenes lették helyzetüket.

A korabeli 500 gyülekezet százazres lélekszámmal elég jelentős, mivel a haladó gondolkodásúak vallása volt az unitarizmus, a szellemi

életben azonban számarányuknál jóval nagyobb a súlyuk és befolyásuk. A bostoni iskola jeles képviselői az Allamok vezető rétegét képviselték: Ellery Channing, Ralph Waldó Emerson, Theodor Parker, az elnökök közül az Adams család (John Adams és fia John Quincy Adams), Thomas Jefferson, James Madison, Abraham Lincoln, az irodalmi életben H. David Thoreau filozófus, Longfellow, Lowell, Bryant, Whittier neves amerikai költők, Hawthorne, Hall, Horace Mann, Teckermann, Charles Eliot kiváló történészek, tudósok, mind ez unitárius szellemiségből nőttek nagygyá.

A nevezetesebb bostoni tudósok is részt vettek a vallási vitákban, s mindezt tetézte a kongregacionisták (protestáns felekezet) meghasonlása. Boston unitárius túlsúlya után hamarosan 6 északi tartományban is elterjedt az új hit. Az angol és amerikai mentalitás is hozzájárult az új hit terjedéséhez, amely azt tartja, hogy az ember fejlődően tökéletesítheti vallását is. Vagyis az ész, a műveltség fejlődésével tökéletesíthjük hitünket is.

Theodor Parker (1810-1860) nagy szónoki tehetségű prédikátor kimutatta, hogy a kereszténységben nem a hittételek és a külső formások képezik a lényegét, hanem az Istennel való közvetlen összeköttetés, melyre Jézus példát adott. A 19. század elején az unitáriusok és az univerzalisták (transzcendentális továbblépés) lélekszáma a legmagasabb a protestáns felekezetek között, 1.700.000 fő. (1.144 pap, 1.460 templom), míg a kávinistáké: 1.304.827 fő, a metodistáké: 1.176.000 fő, az episzkopálisoké: 1.200.000 fő.

A 18. század második felében már Amerikában is a felvilágosodás és uralkodó eszmei áramlata, a deizmus hódít. Ennek hirdetői Benjamin Franklin, Thomas Paine és Thomas Jefferson is.

Ők a vallásnak inkább a társadalmi vonatkozású tanait próbálják előtérbe helyezni. Az amerikai elnökök sorában az élen szerepelnek azok a kongregacionista-unitáriusok, akik a felvilágosult humanizmust hangsúlyozták. Céla orientált szemléletűek, határozatai elutasítják az intézményes vallás korlátozó tendenciáit. Az egyház és az állam szétválasztásának hívei, közülük kerültek ki azok, akik a Első Törvénymódosítást adták a nemzetnek.

John Adams és Thomas Jefferson a főszerepet játszották a Függetlenségi Nyilatkozat történetében. A szöveg java Jeffersontól származik. Ő, a filozófus, a francia felvilágosodás szóhasználatával élve, Adams pedig a jogász. A végleges szöveg körüli vitákban érvelve és tekintélyével Adams állította a Jefferson-koncepció mellé a kongresszus közhangulatát. Az elnöki székben 1797-1801-ig John Adams ült. Őt követte Jefferson (1801-1809). Jefferson győzelemre vitt egy demokratikus politikát. A demokrácia Mózese volt, s megadott neki az a dicsőség, hogy elvezette követőt a megigért és meghódított Kánaánba. Az amerikai felvilágosodás legvonzóbb és legnagyobb alakja, aki 1801 és 1809 között jó hatvanasán, túl élete megannyi diadalán az államelnöki székben mozdíthatja előre a republikánizmus, az önkormányzat, az emberi jogok, a világbéke ügyét, s végső csapást mérhetett az akkori konzervatívizmussal szembe.

Vallotta, hogy minden embernek jussa van lelkismeretére, a meggyőződése szerinti vallást követni. Ezen juss a természettől adatott, s elidegeníthetetlen. Mindenkinél kötelessége ugyan Teremtőjét tisztelni, de oly módon, mint azt ki-ki teremtőjéhez legmáltóbbnak véli, az embernek belső egybefüggését az Istennel semmi földi hatalom meg nem íélheti, csak az Isten.

Jefferson elsőskége jórészt az államszervezéssel tett el. A függetlenség létrejöttkor az új államnak az akkor elvégzett népszámlálás tanúsága szerint mintegy 4 millió lakosa volt, ebből csaknem félmillió rabszolga.

(folytatjuk)

Felhős Szabolcs

... én protestáns vagyok. Mint ilyen, szabadelvű, és jóindulatú minden más vallás iránt."

(Jókai Mór)

Új VILÁGLÁTÁS

Korunk unitarizmusának újvilági fellegvára: Boston (2. rész)

A 17. században és a 18. század elején Amerika a kálvinista puritanizmus legfőbb fészke és bástyája. Ide, az ígéret földjére menekülnek új életlehetőségek, új világ teremtésének reményében a kontinensről és főleg Angliából elűzött puritánok. Szükség is volt erős hitükre, önmegtartóztatásukra, és összefogásukra, hogy a távoli kis gyarmatból független birodalmat teremtsenek. Természetesen egy másik erő is hatott Új Anglia fejlődésére.

Az ipari forradalom előestéjét élő Anglia a tudósok, újítani vágyó gondolkodók sokaságát teremtette elő. Eddig soha nem hitt lehetőségek tárultak eléjük, nagyszerű területek kínálkoztak a kutatásban. Az alkalmazott tudományok gyors fejlődéssel hatalmas mértékben növelte az ipari teljesítményeket, a legkülönbözőbb területeken.

Izgalmas évek voltak ezek, Joseph Priestley angol vegyész és teológus csatlakozott a tudományos forradalomhoz. Továbbvitte a Deventry Akadémia szellemét. A szabad viták, s különböző nézetek toleráns ütköztetése, az igazság szenvedélyes kutatása jellemezte a tevékenységüket. Tudományos működésének legcsodálatosabb pillanata, amikor 1774-ben előállította az oxigént. A fotoszintézis első tudományos leírása is tőle származik.

Felfedezte, hogy a vallás, a vallási gondolkodás fejlődőképes.

Az Újtestamentumban leírtakat igyekezett a kortárs szemével nézni és prédikálni. Előfutára volt a történelmi Jézust felfedező iskolának is. Igazi nagysága magában az emberségében van, bátor jellemében és kutató készségében. A francia forradalom és az amerikai függetlenségi háború lelkes támogatója volt. 1794-ben Priestley több unitárius szellemiségű lelkészársával az epizkopálisok üldözése miatt kénytelen volt elhagyni Angliát, s Philadelphiában telepedett le, s unitárius lelkészként tevékenykedett haláláig. Az unitarizmus terjedése érdekében a legtökéletesebb alapozást ő végezte el, Bostonban és környékén volt a legtöbb szabadelvű gondolkodó. Itt is prédikált és mélyítette az unitárius gondolkodást.

Hatvanévesen is harcolt a fiatalokért, s a természetért és az emberért. „Boldog vagyok, hogy egy olyan korban és egy olyan országban élhetek, ahol szabadon kutathatom és hirdethetem a vallási igazságot” – mondotta Új Angliában.

A századforduló táján, 27 évvel az amerikai forradalom, a függetlenségi háború után, amikor Ralph Waldó Emerson (1803) született, egy új, a már megerősödő és magabiztos nép érzelmeinek jobban megfelelő vallás, az unitarizmus terjedt el. A világmindenség harmonikus egységét Isten végtelen kegyelmességét és jóakarát hirdették. Ez a vallás lényegében a haladó polgári eszmék teológikus megfogalmazása volt. Szabadabb és racionálisabb irányba Ellery Channing (1780-1842) terelte az amerikai unitarizmust. Ő volt az új-angliai unitáriusok vezetője. 1819-ben Unitarian Christianity címen elmondott prédikációjában szakított a kálvinista dogmákkal, és unitáriussá lett. Őt tartják az amerikai unitárius egyház megalapítójának. Boston egyik tekintélyes lelkésze volt.

Munkásságát a nagy szónok, Theodor Parker (1810-1860) és Emerson folytatta, illetve mélyítette ki annyira, hogy Angliában és Amerikában az unitárius vallás a műveltek, a haladó gondolkodásúak vallása lett. Emerson szellemi függetlenségi nyilatkozatában a gondolkodó, az új amerikai ember eszményképét állítja elének. Az embernek önbizalommal a mában kell élnie.

Transzcendentális mozgalma a reformátorok megújulását kereső, az emberiséget, az amerikai társadalmat akarta megjavítani. Hittek az ember tökéletesében, egy eljövendő jobb világban. 1806-1808-ban a Harvard Egyetemen is az unitáriusok kerülnek túlsúlyba.

1820 után külön gyülekezetbe szervezkednek, mikor az ortodox támadások tűrhetetlenné tették helyzetüket.

A korabeli 500 gyülekezet százezres lélekszámmal elég jelentős, mivel a haladó gondolkodásúak vallása volt az unitarizmus, a szellemi

életben azonban számarányuknál jóval nagyobb a súlyuk és befolyásuk. A bostoni iskola jeles képviselői az Államok vezető rétegét képviselték: Ellery Channing, Ralph Waldó Emerson, Theodor Parker, az elnökök közül az Adams család (John Adams és fia John Quincy Adams), Thomas Jefferson, James Madison, Abraham Lincoln, az irodalmi életben H. David Thoreau filozófus, Longfellow, Lowell, Bryant, Whittier neves amerikai költők, Hawthorne, Hall, Horace Mann, Teckermann, Charles Eliot kiváló történészek, tudósok, mind ez unitárius szellemségből nőttek nagygyá.

A nevezetesebb bostoni tudósok is részt vettek a vallási vitákban, s mindezt tetézte a kongregacionisták (protestáns felekezet) meghasonlása. Boston unitárius túlsúlya után hamarosan 6 északi tartományban is elterjedt az új hit. Az angol és amerikai mentalitás is hozzájárult az új hit terjedéséhez, amely azt tartja, hogy az ember fejlődően tökéletesítheti vallását is. Vagyis az ész, a műveltség fejlődésével tökéletesíthetik hitünket is.

Theodor Parker (1810-1860) nagy szónoki tehetségű prédikátor kimutatta, hogy a kereszténységben nem a hittételek és a külső formások képezik a lényegét, hanem az Istennel való közvetlen összeköttetés, melyre Jézus példát adott. A 19. század elején az unitáriusok és az univerzalisták (transzcendentális továbblépés) lélekszáma a legmagasabb a protestáns felekezetek között, 1.700.000 fő. (1.144 pap, 1.460 templom), míg a kálvinistáké: 1.304.827 fő, a metodistáké: 1.176.000 fő, az epizkopálisoké: 1.200.000 fő.

A 18. század második felében már Amerikában is a felvilágosodás és uralkodó eszmei áramlata, a deizmus hódít. Ennek hirdetői Benjamin Franklin, Thomas Paine és Thomas Jefferson is.

Ők a vallásnak inkább a társadalmi vonatkozású tanait próbálják előtérbe helyezni. Az amerikai elnökök sorában az élen szerepelnek azok a kongregacionista-unitáriusok, akik a felvilágosult humanizmust hangsúlyozták. Célra orientált szemléletűek, határozatai elutasítják az intézményes vallás korlátozó tendenciáit. Az egyház és az állam szétválasztásának hívei, közülük kerültek ki azok, akik a Első Törvénymódosítást adták a nemzetnek.

John Adams és Thomas Jefferson a főszerepet játszották a Függetlenségi Nyilatkozat történetében. A szöveg java Jeffersontól származik. Ő, a filozófus, a francia felvilágosodás szóhasználatával élve, Adams pedig a jogász. A végleges szöveg körüli vitákban érveivel és tekintélyével Adams állította a Jefferson-koncepció mellé a kongresszus közhangulatát. Az elnöki székben 1797-1801-ig John Adams ült. Őt követte Jefferson (1801-1809). Jefferson győzelemre vitt egy demokratikus politikát. A demokrácia Mózes volt, s megadatott neki az a dicsőség, hogy elvezette követőit a megigért és meghódított Kánaánba. Az amerikai felvilágosodás legvonzóbb és legnagyobb alakja, aki 1801 és 1809 között jó hatvanasán, túl élete megannyi diadalán az államelnöki szék-ből mozdíthatja előre a republikanizmus, az önkormányzat, az emberi jogok, a világbéke ügyét, s végső csapást mérhetett az akkori konzervativizmus erőire.

Vallotta, hogy minden embernek jussa van lelkiismeretére, a meggyőződése szerinti vallást követni. Ezen juss a természettől adatott, s elidegeníthetetlen. Mindenkinek kötelessége ugyan Teremtőjét tisztelni, de oly módon, mint azt ki-ki teremtőjéhez legméltóbbnak véli. az embernek belső egybefüggését az Istennel semmi földi hatalom meg nem ítélni, csak az Isten.

Jefferson elsője jórészt az államszervezéssel telt el. A függetlenség létrejöttkor az új államnak az akkor elvégzett népszámlálás tanúsága szerint mintegy 4 millió lakosa volt, ebből csaknem félmillió rab-szolga.

(folytatjuk)

Felhős Szabolcs

Közlemény

a Magyar Katolikus Püspöki Kar

„Igazságosabb és testvériesebb világot!”

című körleveléről

A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1996. augusztus 20-án a magyar társadalom helyzetével, problémáival és feladataival foglalkozó iratot adott közre. A körlevél a honfoglalás 1100., a magyar kereszténység történetének 1000. évfordulóján, az országért érzett keresztény felelősség kifejezéséül született. Az Evangélium hirdetése – hangsúlyozza a levél – magába foglalja azt a feladatot, hogy a keresztény közösség együttesen és egyes tagjain keresztül is fáradozzon az emberek egyéni életének jobbításán, egy igazságosabb és testvériesebb társadalom építésén.

A szakmai elemzésekre támaszkodó dokumentummal a Magyar Katolikus Püspöki Kar nem akarja ráerőltetni a társadalomra saját nézeteit, hanem – a pártpolitikától függetlenül – vállalja a reá háruló társadalmi felelősséget, és részt akar venni az ország építésében. A körlevél nemcsak a hívekhez, hanem minden jóakarátú emberhez, az ország minden polgárához szól, és a jövő érdekében társadalmi összefogást sürget.

A 70 oldalas tanulmány jelen helyzetünket – II. János Pál pápa szavaival – valódi háború utáni időszaknak minősíti. Négy területet vesz vizsgálat alá az egyház szociális tanításának fényében: a szociális viszonyokat és az egészségügyet, a gazdasági életet, az állam és a politika viszonyát, végül a kultúrát. Mindegyik fejezet két részre tagolódik: a helyzeteírás után néhány szempont és ajánlás következik a fölvetett problémák megoldására. A konkrét megoldások kidolgozása nem az egyház feladata, hanem a szakembereké – hangsúlyozza a körlevél –, az ajánlások csupán a szélesebb körű társadalmi párbeszédet kívánják ösztönözni.

1. Szociális viszonyok és egészségügy.

A fejezet első része szakavatott és drámai helyzeteírás. Megnőtt a munkanélküliség. Jelentősen romlott a nyugdíjból élő idős korosztály helyzete. A leginkább kiszolgáltatott helyzetbe a gyermekek, a hajléktalanok és a nyugdíjasok kerültek. A gazdagok egyre gazdagabbak, a szegények pedig egyre szegényebbek lesznek. A társadalom roma népességének nagyságrendekkel kisebbek az esélyei az emberhez méltó élethez, mint a társadalom egyéb csoportjainak. Veszedelemesen romlik a lakosság egészségi állapota, csökken az átlagéletkor, fogy az ország népessége. Terjed a korrupció és romlik a közbiztonság, már-már a félelem légkörét teremtve.

A helyzetképet értékelő szempontok és ajánlások követik. Az egyház azokért emeli föl szavát, akik önmaguk nem képesek érdekeiket, igényeiket kifejezni és megvédelmezni. A katolikus társadalmi tanítás három szempontot hangsúlyoz. Az első az emberi személy méltósága. Az egyház kiáll a kitaszítottakért, és mindenki számára esélyegyenlőséget követel. A második irányelv a szolidaritás. Az ember rászorul másokra, ugyanakkor magának is hozzá kell járulnia a közösség épüléséhez, segítenie kell a többiek életét. A gyakorlatban ebből az is következik, hogy egymással összefüggésben kell kialakítani a gazdaságpolitikát és a szociálpolitikát. A harmadik szempont a szubszidiaritás. Amit egy egyén vagy kisebb közösség végrehajtani és ellátni képes, azt hibás és tilos magasabb szinten szerződött közösségre vagy intézményre hárítani. Az indokolatlan centralizáció káros és erkölcstelen. Ezzel jár, hogy a nehéz helyzetben levőknek nemcsak mástól kell várniuk a segítséget, hanem nekik is mindent meg kell tenniük főlemelkedésük érdekében.

2. Gazdasági élet.

A helyzeteírás kitér az elmúlt évtizedekből örökölt gazdasági terhekre, a világgazdaság helyzetére, a gazdasági struktúrák átalakításának nehézségeire. Az egyház az elmúlt száz évben következetesen elutasította a gazdaság megszervezésének mindkét egyoldalú elképzelését: mind a kollektívizmust, mind a kizárólag a szabadversenyre építő liberális kapitalizmust. Gazdasági nehézségeink tények. Ennek ellenére töre-

kednünk kell a szociális piacgazdaság megteremtésére. A szempontok és ajánlások részben az állam, részben a társadalom felelősségét elemzik. Nagy feladatok hárulnak az államra. A gazdaság jövője érdekében is meg kell akadályozni a társadalom kellezszakadását egy szegény és egy szűk, gazdag rétegre. Igyekeznie kell a feketegazdaság és a korrupció felszámolására. Külön figyelmet kell fordítani a mezőgazdaság, a mezőgazdasági népesség és a természeti környezet védelmére. Ugyanakkor a társadalomnak is részt kell vállalnia a terhekből. Sokan felelőtlen illúziókat kergetnek lehetséges gazdaságukról. Mindent meg kell tenniük boldogulásunkért, de be kell érniük szerényebb életmóddal is, nem feledve, hogy a Föld népességének nagyobbik része lényegesen szegényebb körülmények között él.

3. Állam és politika.

A helyzetkép és az ajánlások az 1989 utáni változások számtalan pozitívumára is utalnak. Az előző korszak azonban a politikai, kulturális és gazdasági hatalmat kevesek kezébe helyezte. Ez a helyzet mára sem szűnt meg, és továbbra is akadályozza a „kisembereket” jogaik érvényesítésében. Ha az állam ezzel nem törődik, akkor az előző rendszer által teremtett viszonyokat menti át a jövőbe. Elmaradt a társadalom átalakulása. A hatalom birokosai nem képesek meggyőzően képviselni a politika új minőségét. A jelenleginél több párbeszédre lenne szükség a hatalom és a társadalom között. Nem eléggé aktivizálódott a civil szféra. Az állami bürokrácia nem eléggé ösztönzi az alsóbb szintű polgári mozgalmakat és társadalmi szerveződéseket. Az önmagáért felelősséget vállaló és önmagát ellátni képes civil társadalom megteremtése elsődlegesen maguknak az embereknek és közösségeiknek az erkölcsi kötelessége és gyakorlati feladata. Az államszervezetnek viszont saját eszközeivel kell ösztönöznie és támogatnia a demokratikus és plurális civil társadalom megszületését. Az állam akkor működik jól, ha polgárait felelős, saját ügyeiket intézni képes személyekké tudja nevelni.

4. A kultúra

A dokumentum utolsó fejezetének tárgya a mindennapi kultúra, a kommunikáció, az oktatás és a nevelés. A helyzeteírás két kiindulópontja, hogy a társadalomban minden egyes embernek megvan a saját felelőssége és kötelessége; legtöbbször nemcsak szenvedő alanyai, hanem részesei is vagyunk társadalmunk torzulásainak, akár saját helytelen tetteinkkel, akár hallgatásunkkal. Értékrendünk meglazult. Megcsappant az élet tisztelete. Meggyengült a másik ember megbecsülése, a munkaerkölcs, az üzleti tisztesség. Nehéz helyzetbe került a családi élet. A társadalom alig tekinti értéknek a jövőt és a jövőért cselekvést. Az oktatás nem kapja meg az öt megillető erkölcsi és anyagi megbecsülést. A fejezet második része mindebben változást vár, részben intézményi reformokat, részben társadalmi összefogást sürgetve. Különösen azonban a jövőért vállalt felelősségre, a szilárd erkölcsi elvekre épülő értékrend és az összefogás fontosságára hívja fel a figyelmet.

A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele fontosnak tartja a múlttal való szembenézést. Azt vallja, hogy az elmúlt évtizedek súlyos pusztítást okoztak, nemcsak a társadalmi és gazdasági életben, hanem az állampolgárok erkölcsi életében, értékrendjében is. Célja azonban nem az, hogy bűnbakot keressen, hogy az okozott károkért egyes személyeket vagy csoportokat kipellengérezzen. A dokumentum legfontosabb üzenete a jövőbe vetett hit. Nem szabad engedni, hogy a társadalomban terjedő pesszimizmus, rezignáció és rosszkedv uralkodóvá váljék. A hívő emberekre ez kétszeresen is érvényes. A reményre hívott meg bennünket Krisztus, s bizunk benne, hogy ez a reménység elszánást és erőt ad mindnyájunknak ahhoz, hogy közös összefogással és felelősségvállalással építsük az ország jövőjét.

Budapest, 1996. augusztus 21.

Meghívó

Október 12-13-ig egyházunk ezévi második nagyobb jelentőségű miliecentenáriumi ünnepségét rendezzi meg, amely tartalmazza a „Korunk unitarizmusa” aktuális teológiai előadásait is.

I. Október 12-én szombaton d.e. 9 órai kezdettel
szimpózium az egyház Nagy Ignác utca gyülekezeti termében
„Unitárius hitvallás a miliecentenáriumi évében” címmel.

előadók: **dr. Szabó Árpád** főjegyző, **dr. Rezi Elek** teológiai tanár
(Kölozavár) és **dr. Sztankóczy Zoltán** egyetemi tanár,
valamint **dr. Somogyi László** (Budapest).

II. Október 12-én d.u. 14 órakor ugyanott,
a szimpózium kiértékelése kerekasztal megbeszélés keretében.

III. Október 12-én szombaton d.u. 17 órakor
a Nagy Ignác utcai templomban a Magyarországi Unitárius Egyház
Dávid Ferenc Egyletének ünnepi műsora.

IV. Október 13-án vasárnap d.e. 11 órakor a Nagy Ignác utcai templomban ünnepi istentisztelet.
A szószéki szolgálatot **dr. Szabó Árpád** végzi,
imát mond **Orbókné Szent-Iványi Ilona**.

Ezekre az alkalmakra sok szeretettel várjuk híveinket és minden érdeklődőt.

**Mindenki figyelmét felhívjuk, hogy a templomban a helyét legkésőbb $3/4$ 11-ig foglalja el,
mert az istentiszteletet a Duna TV és a Magyar Rádió rögzíti.**

Könyvesboltunk ajánlatából

Sárosi Bálint:

A hangszeres magyar népzene

Gidai Erzsébet:

Gazdasági túlélésünk esélyei és az
adósság ára

Sallai János:

Magyarország történelmi határai
a térképeken

Csuka János:

A délvidéki magyarság története
1918-1941

Tarics Péter:

Magyarként a Felvidéken 1918-1993

Rónai András: Térképezett történelem

Ignác Rózsa: Anyanyelve magyar

László Gyula: A honfoglaló magyarok

László Gyula: 1910-ben születtem

Székely András Bertalan:

A Rábától a Muráig
(Nemzetiségek egy határ két oldalán)

Für Lajos: Mennyi a sok sírkereszt?

Kocsis István:

Történések a kereszten avagy
Az áldozatok bosszúja

Für Lajos:

Jobbágyföld – Parasztföld

Jobbágyfelszabadítás 1848-1896

Felhívás

Technikai beállítottságú fiatal-
lember – aki Rázmány Csaba lel-
késznél leinformálható – hosszú
távra albérletet keres idősebb
házaspárnál, és szükség esetén
segítségükre is lenne.

A válaszokat a következő
címmre kérjük:

*dr. Arkossy Sándor ny. tanár,
3300 Eger, Kállómalom u. 5.
fsz. 3. Tel.: 36-429-104.*

A Nationale Nederlanden Ma-
gyarországi Biztosító Rt. nívós
élet- és nyugdíj biztosításainak ér-
tékesítésére keres munkatársakat.
Az átképző, felkészítő tanfolya-
munk ingyenes.

Érdeklődni: *Remenhár Judit*
üzleti igazgató
1667-826

Halottaink

**Kővári Oszkárné
sz. Nagy Zsuzsanna
77 éves**

**Zentkó János László
77 éves**

Isten adjon csendes pihenést eltá-
vozott testvéreinknek az anyaföld öl-
ben, lelküknek örök üdvösséget, a
hátramaradott gyászolóknak pedig ví-
gasztalást.

Unitárius műsorok

Szeptember 29. vasárnap 15.35
MTV 1.

„Örömhír”

Október 4. péntek 13.30
Kossuth Rádió

„Egy az Isten” unitárius félóra.

*Lapzárta minden hónap 6-án
van. A később beérkezett írások-
kal szerkesztőségünk csak a kö-
vetkező hó lapzártáig tud fog-
lalkozni. Kérjük ezt a bekülden-
dő írásoknál figyelembe venni.*

Laptulajdonos:
Magyarországi Unitárius Egyház

Főszerkesztő:

Bencze Franciska

Szerkesztőbizottság:

Kászoni József,

Muszka Ibolya, Nyitrai Levente

SZERKESZTŐSÉG CÍME:

V., Nagy Ignác utca 2-4. Budapest, 1055.

Telefon/fax: 111-2801

Terjeszti a Magyarországi Unitárius Egyház.

Előfizethető:

egyházi központunkban, a lelkész irodákban,
vagy egyházi csekken, Unitárius Élet jellegével.

Évi előfizetési díj: 600 Ft.

Egyes szám ára 50,- Ft.

Megjelenik havonta.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk
vissza.

Felelős kiadó:

Heltai Gáspár Kft.

Index: 25 842

Készült a Cerberus Kft. gondozásában

(Budapest V., Kálmán Imre u. 23.

Tel.: 132-3511)

Felelős vezető: Schmidt Gábor

HU ISSN 0133-1272